

UTJECAJ MIGRACIJA I ODLAZAK MLADIH OBRAZOVNIH KADROVA NA EKONOMIJU REPUBLIKE HRVATSKE

Pregledni članak

Martina Kerovec, email: kerovecmartina@gmail.com
MORH, Zinke Kunc 3E, 10000 Zagreb, Hrvatska

Sažetak: Jedna od vrlo aktualnih tema u posljednje vrijeme je svakako odlazak stanovništva iz države. Najnoviji iseljenički val dogodio se pristupanjem Republike Hrvatske Europskoj uniji 2013. godine, kada su razvijene zemlje postale pristupačnije. Iseljeničkih valova je uvijek bilo no ono što je prilično zabrinjavajuće je što državu napuštaju mladi i obrazovani ljudi. Oni koji bi trebali nastaviti graditi bolju ekonomiju svojim znanjem, sposobnostima i kompetencijama. Mnogi smatraju da će im druge države pružiti bolji nastavak obrazovanja, a nakon toga i bolje plaćene poslove dok drugi odlaze jer su izgubili povjerenje u ljude koji vode državu i njihov sustav. Svjedoci smo da se u novije vrijeme došlo do spoznaje da je ljudski kapital od izuzetne važnosti kako za pojedini gospodarski subjekt tako i za državu u cjelini, stoga je vrlo važno spriječiti daljnji tzv. odljev mozgova. Mladi ljudi odlaze vjerujući u bolje sutra, no neki se i razočaraju pa se odluče i vratiti.

Ključne riječi: ekonomija, mladi, odlazak, odljev mozgova

THE IMPACT OF MIGRATION AND DEPARTURE YOUNG EDUCATED PEOPLE ON THE ECONOMY OF THE REPUBLIC OF CROATIA

Abstract: One of the very current topics lately is certainly the departure of the population from the country. The latest wave of emigration occurred with the accession of the Republic of Croatia to the European Union in 2013, when developed countries became more accessible. There have always been waves of emigrants, but what is quite worrying is that young and educated people are leaving the country. Those who should continue to build a better economy with their knowledge, skills and competencies. Many feel that other states will provide them with better continuing education and then better paid jobs while others leave because they have lost confidence in the people who run the state and their system. We are witnessing that in recent times it has been realized that human capital is extremely important both for the individual economic entity and for the state as a whole, so it is very important to prevent further so-called „brain drain“. Young people leave believing in a better tomorrow, but some are disappointed and decide to return.

Keywords: economy, young people, departure, „brain drain“

1. Uvod

Republiku Hrvatsku je kroz povijest zahvatilo nekoliko iseljeničkih valova, točnije tri. Prvi je bio od 1880-ih do Prvog svjetskog rata, drugi u 1960-ima i treći je započeo 1990-ih i traje i dan danas, uz nekoliko prekida. Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine zemlja je pogođena velikim odlaskom stanovništva. Brojna tržišta ostalih zemalja članica Europske unije su postala dostupnija i samim time stanovnici Hrvatske su odlučili napustiti

matičnu zemlju. U razdoblju od 1900. do 2018. godine Republiku Hrvatsku napustilo je oko 2,9 milijuna stanovnika. Istraživanjem za ovaj rad došlo se do spoznaje kako veliki udio u migracijama čini mlađa obrazovana populacija. Statistike pokazuju da nije jedini razlog njihova odlaska nezaposlenost, jer su mnogi imali posao prije napuštanja zemlje, već se odlučuju za odlazak iz brojnih drugih razloga. Neki od razloga su nemogućnost daljnjeg usavršavanja, slabe prilike za profesionalni razvoj, loše znanstveno okruženje i nepovjerenje u vlast. Mlade također smeta što se ne cijeni dovoljno njihov uloženi trud i rad u obrazovanje, njihovi postignuti rezultati, već smatraju da je previše zastupljena korupcija i dobivanje posla „preko veze“.

U ovom radu definirat će se pojam „*odljev mozgova*“, koji su to *push* ili potisni faktori zbog kojih se stanovništvo odlučuje na odlazak iz matične zemlje, a koji su *pull* ili faktori privlačenja zbog kojih se odlučuju na zemlju u koju odlaze. Isto tako će biti i definiran pojam „*cirkulacije mozgova*“. U zaključku će se sumirati dobiveni podaci, kako oni trenutno utječu na stanje u Republici Hrvatskoj, a kako će se odraziti na budućnost te postoje li moguća rješenja za ovu situaciju.

2. Odljev mozgova

Visokoobrazovani kadar je vrlo bitan za svaku pojedinu državu jer ono utječe na boljitak gospodarstva, ekonomiju, doprinosi razvoju znanosti, potiče inovacije i u konačnici dolazi do povećanja standarda života stanovništva. Mladi tijekom svog akademskog obrazovanja imaju priliku posjetiti druge zemlje kroz različite programe te na taj način spoznati prilike i mogućnosti koje im se nude, a različite su od onih koje im pruža njihova matična zemlja. Iako sve ovisi o pojedincu, nije isključeno da ovakve migracije mogu dovesti do tzv. „*odljeva mozgova*“.

Pojam „*odljev mozgova*“ (engl. *brain drain*) označava migracije stanovništva koje se odnose na odlazak visokoobrazovanih stručnjaka, znanstvenika i intelektualaca neke zemlje. Pojam „*odljev mozgova*“ možemo podijeliti u dvije skupine. Prva skupina obuhvaća izravno preseljenje znanstvenika iz jedne zemlje u drugu, a druga skupina obuhvaća uzastopne migracije u kojima su znanstvenici više puta mjenjali boravišta u inozemstvu. Najčešći odlazak stanovništva se događa iz zemalja u razvoju u razvijene zemlje.²³⁶

Bitno je napomenuti kako postoje dva migracijska smjera, a to su vanjski i unutarnji. Vanjski predstavlja već spomenuti „*odljev mozgova*“, dok unutarnji predstavlja napuštanje profesionalne pozicije i odlazak u neku drugu djelatnost unutar zemlje. I jedan i drugi smjer predstavljaju gubitak za društvo u cjelini. Da bi ljudi bili potaknuti na migracije moraju postojati nekakvi faktori, a oni se nazivaju *push* i *pull faktori*. *Push faktori* predstavljaju potisne faktore zemlje iz koje se iseljava, a *pull faktori* predstavljaju faktore privlačenja zemlje odredišta.

Push faktori ili potisni faktori kojima mladi znanstvenici mogu biti potaknuti na odlazak su nezadovoljstvo nekim ili većinom životnih područja. Pritom se misli na nepovoljan životni standard, loše plaćene poslove, nedostatak mogućnosti stručnog usavršavanja i nepovjerenje u vlast. Općenito, razloge nezadovoljstva koji utječu na donošenje odluke za odlazak iz matične zemlje možemo podijeliti u četiri grupe: ekonomski, pravni, politički i edukacijski. Ekonomski razlozi se odnose na nizak životni standard, slabo plaćene poslove s obzirom na stečeno

²³⁶ Kostanjevečki, T., (2002.), „Psihološki aspekti nezaposlenosti“, zbornik radova XII. Ljetne psihologijske škole, Silba, [Odljev mozgova \(ffzg.hr\)](http://odljev.mozgova.ffzg.hr)

obrazovanje i iskustvo i otežano rješavanje stambenog pitanja pa samim time i nekog oblika osamostaljenja. Pravni razlozi obuhvaćaju sporu i neefikasnu administraciju te neučinkovito pravosuđe. Politički razlozi se odnose na vlast u državi. Naime, mnogi mladi znanstvenici mogu biti potaknuti na odlazak upravo zbog nezadovoljstva sa političkim stanjem u državi. Ako smatraju da je vlast nestabilna i ako se tome doda još i korupcija odlazak je vrlo vjerojatan. Također, takvo stanje u državi ne predstavlja niti pozitivno okruženje za privlačenje znanstvenika iz drugih zemalja. Edukacijski razlozi odlaska su slabe prilike za daljnja usavršavanja, bolje prilike za napredovanje i bolji uvjeti za znanstveni rad u inozemstvu.

Negativne posljedice fenomena „odljeva mozgova“ dugoročno se mogu odnositi na cijelu ekonomiju. S obzirom da odlazi većinom mladi visokoobrazovani kadar koji je u dobi reproduktivnosti, dolazi do mogućeg smanjenja broja stanovništva u budućnosti. Svjedoci smo da je ljudski kapital od iznimne važnosti za državu, a odlazak visokoobrazovnog kadra loše utječe na inovacije i tehnološki napredak. Odlaskom takvog kadra država gubi i financijska sredstva koja su uložena u njih, a gubi i potencijalni budući prihod koji se mogao ostvariti da su ostali u svojoj matičnoj zemlji.²³⁷

Pull faktori ili faktori privlačenja u suštini predstavljaju svojevrsnu priliku. Priliku za bolji život, za bolja daljnja usavršavanja, priliku za zapošljavanje na radnim mjestima sa boljim uvjetima rada i većim prihodima. Pojedine zemlje se razlikuju od drugih i privlačnije su za život jer pružaju veće i šire mogućnosti u području zapošljavanja, u području obrazovanja, politička vlast je stabilnija, kvalitetniji je standard života. Potisni faktori i faktori privlačenja istovremeno imaju dvostruki ali suprotni učinak. Potisni faktori negativno utječu na zemlju iz koje se iseljava jer se oslabljuje njeno gospodarstvo, a s druge strane, faktori privlačenja imaju pozitivan učinak na zemlju odredišta jer se njezino gospodarstvo jača.²³⁸

Osim pojma „odljev mozgova“ pojavljuje se i pojam „cirkulacija mozgova“ (engl. *brain circulation*). „Cirkulacija mozgova“ predstavlja pozitivnu mobilnost znanstvenika i istraživača jer se oni kreću različitim geografskim regijama te pridonose usvajanju novih znanja. Cirkulacijom mozgova se postiže uravnotežena razmjena visokoobrazovanih stručnjaka i dolazi se do spoznaje koliko su pojedine zemlje suočene s posljedicama „odljeva mozgova“, dok su druge u povoljnijem položaju i sposobne su postići „priljev mozgova“. Ovakav koncept predstavlja veliku važnost za manje zemlje čije gospodarstvo treba potporu u obliku visokoobrazovanog kadra koji su spremni ponuditi stručna mišljenja u obliku inovacijskih proizvoda i proizvoda koji stvaraju dodanu vrijednost. Ova tema posebno je bila akutna prilikom presjedanja Republike Hrvatske Vijećem Europske unije gdje se na jednom mjestu nastojalo okupiti stručnjake koji su se istaknuli svojim znanstveno-istraživačkim radom te pristupiti rješavanju ove problematike. Cilj je postići daljnji razvoj na temu „cirkulacije mozgova“.²³⁹

3. Odlazak visokoobrazovanih mladih kadrova iz Republike Hrvatske

Republika Hrvatska se kroz svoju povijest suočila sa tri velika iseljenička vala. Prvi je bio od 1880-ih do Prvog svjetskog rata, drugi u 1960-ima i treći je započeo 1990-ih i traje i dan danas,

²³⁷ [Ključne odrednice iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva: slučaj Hrvatske s komparativnim osvrtom na nove... \(srce.hr\)](#) str. 879-882.

²³⁸ [Ključne odrednice iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva: slučaj Hrvatske s komparativnim osvrtom na nove... \(srce.hr\)](#) str. 883-884.

²³⁹ [Ministarstvo znanosti i obrazovanja - Poziv na okrugli stol na temu „Cirkulacije mozgova“](#)

uz nekoliko prekida. Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine zemlja je pogođena velikim odlaskom stanovništva. To ne treba posebno čuditi jer su ulaskom u EU otvorene brojne mogućnosti koje nude tržišta ostalih članica EU-a. Prema dostupnim podacima, iz Hrvatske se u razdoblju od 1900. do 2018. godine iselilo oko 2,9 milijuna stanovnika. U istom razdoblju je dolazilo i do useljavanja ali u znatnoj manjoj mjeri pa se može govoriti o negativnom saldu migracija. Razlika u broju iseljenih u odnosu na broj useljenih je oko 1,5 milijuna stanovnika. To svakako predstavlja dugoročni problem jer je izravno pogođena demografska politika.²⁴⁰

U tablici 1. prikazan je broj iseljenika u razdoblju od 2016. do 2020. godine. Iz navedenoga se može zaključiti kako je u posljednjih 5 godina došlo do odlaska od oko 200 tisuća stanovnika. Ruralna naselja su u razdoblju od 2013. do 2018. godine izgubila oko 170 tisuća stanovnika koji su radno sposobni (od 15. do 64. godine života), a gradovi i Grad Zagreb su narasli za oko 47 tisuća radno sposobnog stanovništva.²⁴¹

Tablica 1. Broj iseljenog stanovništva iz Republike Hrvatske u razdoblju od 2016. do 2020. godine

	2016	2017	2018	2019	2020
	Odseljeni u inozemstvo	Odseljeni u inozemstvo	Odseljeni u inozemstvo	Odseljeni u inozemstvo	Odseljeni u inozemstvo
REPUBLIKA HRVATSKA	36.436	47.352	39.515	40.148	34.046

Izvor: Državni zavod za statistiku, samostalna obrada autora

Jedan od makroekonomskih pokazatelja nedostatka radno sposobnog stanovništva je u rastu plaća. Do rasta plaća dolazi kao tržišni odgovor na smanjenu ponudu rada u uvjetima iste ili veće potražnje za radom. Republika Hrvatska je u 2018. godini imala godišnji rast ukupnih troškova rada od 8,2% te ju to svrstava u zemlje s najvećim povećanjem troška rada u EU. Ono što je zanimljivo da povećanje troška rada ne prate pokazatelji proizvodnosti rada. Do pada proizvodnosti rada može doći kao posljedica odljeva velikog broja obrazovane, stručne i iskusne radne snage.²⁴²

Tablica 2. Dobna struktura stanovništva Hrvatske: projekcija do 2051. godine

Dobna skupina/godina	2011.		2031.		2051.	
0-14	65.2428	15%	50.2000	13%	43.6000	13%
15-64	2.873.828	67%	2.263.000	61%	1.874.000	57%
65+	758.633	18%	972.000	26%	962.000	29%
Ukupno	4.284.889		3.737.000		3.272.000	

Izvor: Akrap, A., Ivanda, K., (2019.), „Socijalno-demografska reprodukcija Hrvatske“, Zagreb, Centar za demokraciju i pravo Mirko Tipalo, [Socijalno-demografska-reprodukcija-Hrvatske-1-104.pdf](https://tripalo.hr/Socijalno-demografska-reprodukcija-Hrvatske-1-104.pdf) (tripalo.hr) str 37.

Kako navode Akrap, Ivanda (2019) Republiku Hrvatsku u budućnosti očekuje znatan pad broja stanovnika. No, promjene koje nosi pad broja stanovnika su i promjene u dobnoj strukturi

²⁴⁰ [Socijalno-demografska-reprodukcija-Hrvatske-1-104.pdf](https://tripalo.hr/Socijalno-demografska-reprodukcija-Hrvatske-1-104.pdf) (tripalo.hr) str 27.

²⁴¹ Ibid., str 32.

²⁴² Ibid., str 37.

stanovništva. Iz tablice 2. može se vidjeti da je 2011. godine starije populacije iznad 65 godina bilo 18%, a predviđanja su da bi 2051. godine taj postotak mogao narasti do čak 29%. Istovremeno, udio stanovništva od 15 do 64 godine starosti 2011. godine bio je 67% dok bi se do 2051. godine mogao smanjiti na 57%, odnosno, za oko milijun stanovnika. Trenutno se u Republici Hrvatskoj odvija popis stanovništva te će uskoro biti poznate točnije brojke.²⁴³

Jedan od brojnih razloga migracija navodi se nezaposlenost, no u novije vrijeme nemogućnost zapošljavanja u struci ne predstavlja primaran razlog odlaska. To dokazuje i činjenica da su mnogi koji su se iselili iz zemlje bili zaposleni, čak njih 60% i to većina visokokvalificirani radnici. Također, još jedan problem predstavlja odlazak obitelji s djecom što ne daje nadu u njihov povratak u matičnu zemlju već je izglednije da je odlazak trajnijeg karaktera. Istraživanje koje je provedeno u devet zemalja jugoistočne Europe u razdoblju od 2011. do 2015. godine analiziralo je ključne točke koje se odnose na ekonomsko politički položaj mladih u zemljama jugoistočne Europe. Zanimljivo je spomenuti da u Hrvatskoj samo 11% mladih smatra da su adekvatno predstavljeni u politici dok njih 77% smatra da nisu te u skladu s tim podacima njih 17,4% smatra da može utjecati na politiku u svojoj zemlji. Osim nezaposlenosti, razlog nezadovoljstva mladih i njihov odlazak uzrokovan je političkom nestabilnošću, što je i vidljivo iz prezentiranih brojki. Kao što su važna istraživanja na ovu temu, važna su i iskustva i mišljenja hrvatskih znanstvenika. Pojedinci navode kako nisu zadovoljni društvenim stanjem u zemlji, gdje je veliki utjecaj korupcije i gdje nije važno znanje i sposobnosti već je bitnije „čiji si“. Poznati hrvatski znanstvenik, sa stranom adresom, Ivan Đikić navodi kako je za odlazak mladih znanstvenika iz Hrvatske kriva nepovoljna situacija u državi, sporost pravosuđa, korupcija na različitim razinama vlasti i neuvažavanje ljudskih prava. Navodi i da, glavni razlog odljeva mozgova iz Hrvatske nije nezaposlenost, jer Hrvatska nema veliki broj visokoobrazovanih pa da imaju problema sa pronalaskom posla u struci već su razlozi odlaska nemogućnost daljnjeg usavršavanja i napredovanja i nedostatak kreativnog okruženja koji su potrebni za daljnji profesionalni razvoj.²⁴⁴

Smanjenje broja stanovnika negativno utječe na ekonomsku situaciju u zemlji. Migracijama stanovništva dolazi do smanjenja BDP-a. Procjena je, da je Hrvatska izgubila 13% potencijalnog BDP-a jer se smanjenjem stanovništva smanjila i osobna potrošnja koja čini najvažniji dio BDP-a. Zbog toga ne može doći ni do ekonomskog oporavka zemlje. Osim ekonomije, pati i obrazovanje u Hrvatskoj. Naime, odlaskom stanovništva dolazi do smanjenja broja djece pa je tako ugrožen i obrazovni sustav. Zbog malog broja živorođenih smanjit će se broj djece na svim obrazovnim razinama što bi u budućnosti moglo dovesti do smanjene potrebe za profesorima i nastavnicima, a i moguće je da će morati doći do promjene u upisnim kvotama na fakultetima. Odlazak mladog visokoobrazovnog kadra ima negativan utjecaj na tehnološki napredak zemlje jer zemlja postaje zaklinuta za buduće stručnjake koji bi mogli doprinjeti stvaranju dodane vrijednosti.²⁴⁵

Da bi se barem malo pozitivno utjecalo na „odljev mozgova“, za vrijeme predsjedanja Republike Hrvatske Vijećem Europske unije pokrenuta je inicijativa „Zagreb Call for Action

²⁴³ [Socijalno-demografska-reprodukcija-Hrvatske-1-104.pdf \(tripalo.hr\) str. 37.](#)

²⁴⁴ [Ključne odrednice iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva: slučaj Hrvatske s komparativnim osvrtom na nove... \(srce.hr\) str. 886-887.](#)

²⁴⁵ Ibid., str. 889.

on Brain Circulation 2020.“ Cilj ove inicijative je uspostaviti uravnoteženu cirkulaciju mozгова u Europskoj uniji na način da se razvije održiv sustav mjera protiv loših učinaka odljeva mozgov a i da se više obrati pažnja na očuvanje, privlačenje, mobilizaciju i nagrađivanje talenata u Europi.²⁴⁶

4. Zaključak

Republika Hrvatska pogođena je iseljeničkim valom pristupanjem Hrvatske Europskoj uniji 2013. godine. Zabrinjavajući je podatak da zemlju napuštaju mladi obrazovani ljudi. Procjena je da je zemlju u posljednjih pet godina (2016.-2020.) napustilo oko 200 tisuća stanovnika. Također, poražavajuća je činjenica da je većina ljudi imala posao i da odlaze obitelji s djecom iz čega možemo zaključiti da odlazak nije privremenog već, vjerovatno, trajnijeg karaktera. Ono što smeta mladu populaciju je nepovjerenje u vlast i korupcija koja na njih djeluje demotivirajuće i jedan je od razloga zašto napuštaju zemlju. Isto tako, smatraju da se njihovo znanje ne vrednuje dovoljno, da imaju malo prostora za svoj profesionalni razvoj i da nema mjesta napretku u struci. Padom broja stanovnika trpi i demografska slika zemlje. Prema predviđanjima demografa, u budućnosti će u Hrvatskoj prevladavati starije stanovništvo u odnosu na mlade. 2011. godine u zemlji je bilo oko 18% starije populacije (iznad 65 godina), dok bi do 2051. godine taj postotak mogao narasti do čak 29%. Udio stanovništva od 15 do 64 godine starosti 2011. godine bio je 67% dok bi se do 2051. godine mogao smanjiti na 57%, odnosno, za oko milijun stanovnika. Smanjenje broja stanovnika, osim na demografsku sliku, utječe i na ekonomiju i gospodarstvo. Smatra se da je Hrvatska izgubila 13% potencijalnog BDP-a jer se smanjenjem stanovništva smanjila i osobna potrošnja koja čini najvažniji dio BDP-a. Isto tako pati i obrazovni sustav. Nedostatkom stanovništva, nedostaje i djece te će se u budućnosti morati regulirati broj nastavnika u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju, ali i upisne kvote na fakultetima.

U Hrvatskoj je u tijeku službeni popis stanovništva te će se uskoro znati točnije brojke ali smatra se da će se učinak migracija na Republiku Hrvatsku odraziti u budućnosti kada ne bude dolazilo do ekonomskog napretka zemlje.

Literatura:

- [1] Akrap, A., Ivanda, K., (2019.), „Socijalno-demografska reprodukcija Hrvatske“, Zagreb, Centar za demokraciju i pravo Mirko Tipalo, [Socijalno-demografska-reprodukcija-Hrvatske-1-104.pdf \(tripalo.hr\)](#) (pristupljeno 02. prosinca 2021. godine)
- [2] Kostanjevečki, T., (2002.), „Psihološki aspekti nezaposlenosti“, zbornik radova XII. Ljetne psihologijske škole, Silba, Odljev mozgov a (ffzg.hr) (pristupljeno 29. studenoga 2021. godine)
- [3] Troskot, Z., Prskalo, M., (2019.), „Ključne odrednice iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva: slučaj Hrvatske sa osvrtom a nove članice EU-a; Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 56 No. 4, 2019, [Ključne odrednice iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva: slučaj Hrvatske s komparativnim osvrtom na nove... \(srce.hr\)](#) (pristupljeno 02. prosinca 2021. godine)

²⁴⁶ [AMPEU - Učinci predsjedanja: Zagreb Call for Action – inicijativa protiv odljeva mozgov a \(mobilnost.hr\)](#)

- [4] Ministarstvo znanosti i obrazovanja - Poziv na okrugli stol na temu „Cirkulacije mozgova“ (pristupljeno 28. studenoga 2021. godine)
- [5] AMPEU - Učinci predsjedanja: Zagreb Call for Action – inicijativa protiv odljeva mozgova (mobilnost.hr) (pristupljeno 02. prosinca 2021 godine)

